



# KONKURENTNOST

## 2020. –

### put prema oporavku

Specijalno izdanje

Decembar, 2020. godine.

**SADRŽAJ:**

UVOD .....	3
SAŽETAK.....	4
Oživljavanje i transformacija povoljnog okruženja.....	4
Oživljavanje i transformacija ljudskog kapitala.....	5
Oživljavanje i transformacija tržišta.....	6
Oživljavanje i transformacija inovativnog ekosistema.....	6
Procjena spremnosti za ekonomsku transformaciju.....	6
Procjena otpornosti i prekidi u poslovanju izazvani krizom.....	7
Globalna konkurentnost.....	7
POVOLJNO OKRUŽENJE .....	9
LJUDSKI KAPITAL .....	12
TRŽIŠTE .....	15
INOVATIVNI EKOSISTEM.....	18
Uticaj COVID-19 krize na pokazatelje konkurentnosti .....	20
Zaključak .....	22

## UVOD

Izveštaj o konkurentnosti BiH, kao jedna od publikacija Federalnog zavoda za programiranje razvoja, predstavlja sažetu verziju i prevod Globalnog izvještaja o konkurentnosti koji objavljuje Svjetski ekonomski forum. Svrha ovog sažetka je da donosi odluku u FBiH predstavi prikaz ekonomskih kretanja u svijetu i eventualni pogled na Bosnu i Hercegovinu iz perspektive međunarodnih ekonomskih stručnjaka. Globalni izvještaj o konkurentnosti u 2020. godini je pripremljen kao posebno izdanje pod nazivom „Put ka oporavku“. U nastavku predstavljamo osnovne elemente Izvještaja.

Globalni izvještaj o konkurentnosti (u daljem tekstu Izvještaj) temelji se na metodologiji koja uključuje najnovije statističke podatke iz anketa međunarodnih organizacija. Metodologija je razvijena u suradnji sa vodećim stručnjacima i praktičarima kroz trogodišnji proces konsultacija sa ciljem pružanja podrške zemljama u identifikaciji bitnih politika i praksi koje utiču na konkurentnost ekonomija. Analize, tumačenja i zaključci predstavljeni u ovom Izvještaju ne odražavaju nužno stavove Svjetskog ekonomskog foruma, niti Federalnog zavoda za programiranje razvoja.

Kombinacija zdravstvenog i ekonomskog šoka u 2020. godini uticala je na živote ljudi i egzistenciju miliona kućanstava, poremetila poslovne procese i razotkrila manjkavosti sistema socijalne zaštite i zdravstva. Kriza je ubrzala efekte Četvrte industrijske revolucije kada je u pitanju trgovina, vještine, digitalizacija, konkurencija, zapošljavanje i istovremeno istakla nepovezanost ekonomskih sistema i nisku otpornost društava na krize.

U ovom momentu presudno je razmišljati, ne samo o tome kako vratiti rast, nego i kako izgraditi temelje za bolju ekonomiju koja poboljšava budućnost planete i njenih stanovnika. Ovo posebno izdanje Izvještaja o konkurentnosti pruža osnovu za to dajući kreatorima politika mogućnost da odrede prioritete.

Od 1979. godine serija Izvještaja o konkurentnosti je imala za cilj proširiti stavove kreatora politika, privatnog i javnog sektora u pogledu rasta kako bi se poboljšala ekonomska produktivnost i povećala njena otpornost. U ovom specijalnom izdanju i turbulentnom vremenu za globalnu ekonomiju, dosadašnja komparativna lista rangiranja zemalja po Indeksu konkurentnosti je izostavljena. Umjesto toga, detaljno je predstavljen pregled toga kako ekonomije trebaju razmišljati u pogledu oživljavanja i transformiranja da bi se što brže oporavile, kao i kako redizajnirati svoje ekonomske sisteme koji bi poboljšali ljudski razvoj i kompatibilnost sa okolišem.

Izvještaj pruža smjernice, kreatorima politika i liderima, pri poduzimaju proaktivnih koraka u izgradnji transformativnih politika, hrabrih investicija i novih poduhvata u oporavku. Preko 200 učesnika vladinih institucija, privatnog i javnog sektora radili su na oblikovanju nove vizije, dizajniranju novih standarda i zajedničkim snagama obuhvatili četiri međusobno povezana područja: 1) ekonomski rast, oživljavanje i transformaciju; 2) rad, plaće i kreiranje poslova; 3) obrazovanje, vještine i učenje; 4) raznovrsnost, inkluziju, jednakost i socijalnu pravdu.

Nadamo se da će ovo posebno izdanje poslužiti kao poziv na aktivno uključivanje vizionara i odvažnih lidera neophodnih u izgradnji nove ekonomske agende za rast, produktivnost, održivost i inkluzivnost koja pruža bolje ekonomske mogućnosti za sve. U ovom historijskom momentu ne možemo očekivati ništa manje od toga.

## SAŽETAK

Specijalno izdanje Izvještaja o konkurentnosti 2020. objavljuje se u veoma teškom i neizvjesnom historijskom trenutku. Pojava COVID-19 pandemije dovela je, ne samo do globalne zdravstvene krize i duboke ekonomske recesije, teže od finansijske ekonomske krize 2008.-2009., nego je također izazvala veliku neizvjesnost izgleda razvoja u budućnosti.

U ovom ključnom momentu rastu potrebe za “izgradnjom boljih temelja”. Iako je neposredni prioritet odgovor na zdravstvenu krizu, ovo vrijeme također nudi jedinstvenu priliku za razmišljanje o osnovnim pokretačima rasta i produktivnosti koji su degradirani još od vremena finansijske krize.

Serijski ovih Izvještaja od svog prvog izdanja ima za cilj potaknuti kreatore politika da gledaju šire od kratkotrajnog rasta, te teže dugoročnom napretku. Prošlogodišnje izdanje ovog Izvještaja pokazalo je kako su opadajući trendovi osnovnih pokretača produktivnosti zamaskirani dugogodišnjom prilagodljivom monetarnom politikom, međutim i dalje ostaju kamen spoticanja u jačanju ekonomskog razvoja.

Ovo vrijeme zahtijeva inovativne i prijeko potrebne pomake u kreiranju politika. Stoga je u ovoj 2020. godini izostavljeno dugogodišnje rangiranje zemalja po Globalnom indeksu konkurentnosti (GCI). Umjesto toga, ovo specijalno izdanje posvećeno je razradi prioriteta oživljavanja i oporavka, kao i razmatranju izgradnje transformativnih blokova prema novim ekonomskim sistemima koji kombinuju ciljeve “produktivnosti”, “ljudskog kapitala” i “planete”. U 2021. godini ponovo će se raditi rangiranje po Indeksu konkurentnosti koji će predstavljati svojevrsni “kompas” tj. put za budući ekonomski rast.

U ovom Izvještaju prikazana je analiza historijskih trendova koji se tiču faktora produktivnosti zajedno sa najnovijim pogledima na buduće prioritete. Izvještaj pruža prioritete u tri vremenska okvira: a) prioritete koji su proizašli iz historijskih analiza prije krize u periodu od 12 godina; b) prioritete koji su potrebni kako bi se pokrenula ekonomija, mimo hitnih odgovora na COVID-19 krizu, istovremeno ugrađujući ljudski kapital i planetu u ekonomske politike (oživljavanje u narednom periodu od 1-2 godine); i c) one prioritete i politike koji su neophodni za ponovno pokretanje ekonomskih sistema u dužem vremenskom periodu kako bi se postigao održiv i inkluzivan napredak u budućnosti (transformacija u narednih 3-5 godina).

Preporuke i vremenski okviri grupisani su u četiri široka područja djelovanja: 1) oživljavanje i transformacija povoljnog okruženja, 2) oživljavanje i transformacija ljudskog kapitala, 3) oživljavanje i transformacija tržišta, i 4) oživljavanje i transformacija inovativnog ekosistema. Početna procjena zemalja u spremnosti za transformaciju također predviđa pretvaranje ključnih prioriteta u kvantitativne mjere za 37 zemalja.

Ključna saznanja Izvještaja sažeta su u nastavku.

### Oživljavanje i transformacija povoljnog okruženja

Prije pojave COVID-19 krize, dugogodišnji problem je bila konstantna erozija institucija koja se očitavala u slabljenju bilansa moći i indikatora transparentnosti. Pored rješavanja navedenih problema, u fazi oživljavanja, vlade bi trebale dati prioritet poboljšanju sposobnosti dugoročnog razmišljanja (planiranja) unutar vlada i poboljšanju mehanizma pružanja javnih usluga, uključujući veću digitalizaciju javnih usluga. U fazi transformacije, vlade bi trebale raditi na

tome da u javne institucije ugrade snažne upravljačke principe i povrate povjerenje javnosti pružanjem boljih usluga svojim građanima.

Drugo zabrinjavajuće područje, prije pojave pandemije u 2020. godini, bio je visok nivo duga u nekim ekonomijama, kao i povećanje nejednakosti među državama. I hitne i poticajne mjere podigle su ionako visok javni dug do nevjerovatnih visina, dok su porezne osnovice nastavile da se mijenjaju. Kako bi se odgovorilo na ovo pitanje, u fazi oživljavanja, prioritet bi trebao biti na pripremanju mjera podrške za visokozadužene ekonomije zemalja sa nižim prihodima i planom za buduće smanjivanje javnog duga. U dugoročnijem razdoblju (fazi transformacije) ekonomije bi se trebale fokusirati na prelazak ka progresivnijem oporezivanju, te ponovnom osmišljavanju oporezivanja korporacija, imovine i rada. Ovo zahtijeva i nacionalne reforme i uspostavljanje međunarodnog okvira saradnje.

Prije COVID-19 krize uprkos razvoju i proširenju pristupa informacionim tehnologijama, sama dostupnost tehnologija i njihova upotreba bile su daleko od optimalne. Sama kriza je ubrzala proces digitalizacije u naprednim ekonomijama, ali je istovremeno otežala onim zemljama koje su zaostajale u napretku da ih sustignu.

Da bi odgovorile ovim izazovima, u fazi oživljavanja, zemlje bi trebale nadograditi javne usluge i infrastrukturu, i ujednačiti digitalnu razvijenost unutar i među zemljama, obuhvatajući i kompanije i domaćinstva. U fazi transformacije, prioriteti bi trebali biti nadogradnja infrastrukture kako bi se proširio pristup električnoj energiji i informacionim tehnologijama, radeći istovremeno na ubrzanju energetske tranzicije.

### Oživljavanje i transformacija ljudskog kapitala

Godinama prije krize, neusklađenost vještina, nedostatak talenata i rastuća neusklađenost između poticaja i nagrada za radnike označeni su kao problematični za unapređenje produktivnosti, napretka i inkluzije. Zbog pandemije i ubrzanja usvajanja tehnologija ovi izazovi su postali još izraženiji i dodatno se usložili trajnim i/ili povremenim gubicima zaposlenja i prihoda.

Kako bi riješili ove probleme, fokus ekonomija bi trebao biti, u fazi oživljavanja, na postepenom prelasku sa šema plaćenog odsustva prema novim mogućnostima na tržištu rada, postupnom povećanju prekvalifikacija i programa usavršavanja, kao i preispitivanju aktivnih politika tržišta rada. U fazi transformacije, lideri bi trebali raditi na osavremenjavanju programa obrazovanja i povećanju ulaganja u vještine potrebne za poslove "sutrašnjeg tržišta" i paralelno sa tim preispitati zakone o radu potrebne novoj ekonomiji i korištenju novih tehnologija za upravljanja talentima, da bi se prilagodili novim potrebama radne snage.

COVID-19 kriza je istaknula i drugi problem: da je kapacitet zdravstvenog sistema zakazao u odnosu na rastući broj stanovnika u zemljama u razvoju kao i u odnosu na starenje stanovništva u razvijenim zemljama. Kako bi smanjile ovaj trend, zemlje bi trebale, u fazi oživljavanja, proširiti kapacitet upravljanja zdravstvenim sistemom koji je opterećen dvostrukim teretom, trenutnom pandemijom i zdravstvenim potrebama u budućnosti. Dugoročnije gledano (transformacija), treba uložiti napor da bi se povećala briga o starijim osobama, briga o djeci i poboljšala infrastruktura zdravstvene zaštite i inovacija.

## Oživljavanje i transformacija tržišta

Tokom posljednjeg desetljeća, finansijski sistemi su postali stabilniji u odnosu na vrijeme prije finansijske krize, no ipak su nastavili pokazivati određene slabosti, uključujući povećanje rizika dugovanja preduzeća i njihove likvidnosti. Dodatak tome je pristup finansiranju koji posljednjih godina, uprkos naporima za povećanja (uključujući razne tehnološke aplikacije), nije dovoljan. U tom kontekstu, zemlje bi, u fazi oživljavanja, trebale dati prednost jačanju stabilnosti finansijskog tržišta, dok bi istovremeno trebale uvoditi finansijske poticaje za kompanije kako bi se potakla održiva i inkluzivna ulaganja. U fazi transformacije, pažnju treba usmjeriti na stvaranje poticaja usmjerenja finansijskih sredstava prema dugoročnim investicijama jačajući tako stabilnost i povećavajući inkluzivnost.

Prije krize povećavala se tržišna koncentracija sa velikom razlikom produktivnosti i profitabilnosti među vodećim kompanijama u svim sektorima gdje će zbog pandemije i njom uzrokovane recesije vjerovatno doći do pogoršanja ovih trendova. Kako bi se riješilo ovo pitanje ekonomije bi trebale, u fazi oživljavanja, uspostaviti ravnotežu između mjera kontinuiranog pružanja podrške kompanijama i sprečavanja prekomjerne industrijske konsolidacije putem prevelike fleksibilnosti, da bi izbjegle zadržavanje "zombi kompanija" u sistemu. U fazi transformacije, ekonomije bi trebale preispitati konkurenciju i konkurencijski pravni okvir koji su neophodni u Četvrtoj industrijskoj revoluciji, te osigurati pristup lokalnom i međunarodnom tržištu. Kao dodatnu politiku ekonomije bi trebale razmisliti o stvaranju "sutrašnjeg tržišta", posebno u onim područjima koja zahtijevaju javno-privatnu suradnju.

Treći trend koji se pojavio u ovom području je kontinuirano smanjenje otvorenosti trgovine i međunarodnog protoka ljudi, koji je u ovo vrijeme dodatno zastao zbog pandemije. U obje faze, oživljavanja i transformacije, ekonomije trebaju postaviti temelje za bolju ravnotežu između međunarodnog kretanja robe i ljudi sa lokalnim napretkom i strateškom lokalnom otpornošću kada su u pitanju lanci snabdijevanja.

## Oživljavanje i transformacija inovativnog ekosistema

U ovom području nedavno se pojavio očigledan paradoks: pozitivan razvoj poduzetničke kulture u posljednjoj deceniji, ali i smanjen broj novih kompanija i proboj tehnologije. Tehnologija je posebno zastala u smislu rješenja potrošnje energije, emisije i zadovoljavanja potražnje inkluzivnih socijalnih usluga. Kako bi se suočili sa ovim složenim problemima, u fazi oživljavanja, ekonomije bi trebale povećati javne investicije u istraživanje i razvoj, poticati rizični kapital u istraživanje i razvoj privatnog sektora i promovisati širenje postojećih tehnologija koje podržavaju otvaranje novih kompanija i zapošljavanje ljudi na "sutrašnjem tržištu". Dogoročno gledano (transformacija), ekonomije bi trebale stvarati poticaje koji daju prioritet investicijama u istraživanje, pronalazke i inovacije, podršku u stvaranju novog "sutrašnjeg tržišta", kao i poticati kompanije da prihvate raznolikost, jednakost i inkluziju u povećanju svoje kreativnosti.

## Procjena spremnosti za ekonomsku transformaciju

Prilikom agregacije 11 prioriteta koji proizlaze iz ove analize u fazi ekonomske transformacije ovaj Izvještaj pruža preliminarne mjere zemljama za njihovu "spremnost za transformaciju". Ovaj novi okvir koristi najnovije statističke podatke kako bi izmjerio poziciju na kojoj zemlje danas stoje u ovom procesu. Analiza pokriva manji broj zemalja (37) mjereći samo one

prioritete vezane za ekonomsku transformaciju umjesto seta faktora koji su neophodni kao pokretači produktivnosti, održivosti i zajedničkog napretka.

Cilj ovog istraživanja je trostruk. Najprije, istaknuta su prioritetna područja u odnosu na dostupne podatke. Podaci naglašavaju da je potrebno bolje definirati akcije i/ili politike koje su potrebne za "izgradnju boljih temelja" za produktivnije, održivije i inkluzivnije ekonomije. Drugo, pruža pregled trenutne situacije u 37 zemalja, procjenjujući u kojoj mjeri su one danas na putu transformacije svojih ekonomija. Treće, istaknut je i nedostatak ključnih podataka za procjenu trenutnih nacionalnih politika i učinaka.

Iako nisu dostupni svi statistički podaci za mjerenje spremnosti za ekonomsku transformaciju, rezultati su pokazali da nijedna zemlja još uvijek nije spremna za transformaciju. Među trenutnim politikama koje se porede, "Nordijski model" se istakao kao najperspektivniji u prelasku prema produktivnom, održivom i inkluzivnom ekonomskom sistemu.

### Procjena otpornosti i prekidi u poslovanju izazvani krizom

Uticaj trenutne zdravstvene krize je uveliko ostavio trag i na poslovanje kompanija. Analiza je pokazala da je u nekim područjima poslovanja napredak kritično zaostao ili opao tokom krize, dok je u drugim područjima zabilježeno izrazito poboljšanje u odnosu na prethodne trendove. 5 područja koja su ostvarila najkritičniji pad, u naprednim zemljama, su konkurencija u mrežnim uslugama, suradnja između kompanija, konkurencija u profesionalnim uslugama, konkurencija u maloprodajnim uslugama i lakoća pronalazjenja kvalifikovanih radnika, dok su u zemljama u razvoju to bila područja poslovnih troškova kriminala i nasilja, neovisnost sudstva, organizirani kriminal, obim tržišne dominacije i povjerenje javnosti u političare.

5 područja koja su u naprednim zemljama doživjela izrazito poboljšanje su reakcije vlada na promjene, suradnja unutar kompanija, dostupnost rizičnog kapitala, mreže socijalne zaštite i sigurnost banaka, dok su u zemljama u razvoju to bila područja suradnja unutar kompanija, reakcija vlada na promjene, dostupnost rizičnog kapitala i kapacitet zemalja za privlačenje talenata. Provedene ankete također su pomogle u identifikaciji zajedničkih osobina koje su pomogle zemljama da bolje upravljaju uticajima pandemije. Na osnovu procjena poslovnih lidera to su: ekonomska digitalizacija i digitalne vještine, zaštitne sigurnosne mreže i finansijska stabilnost, upravljanje i planiranje, zdravstveni sistem i kapaciteti za istraživanje koji su uveliko doprinjeli otpornosti zemalja na uticaj krize.

### Globalna konkurentnost

Duboka ekonomska recesija potaknuta virusom COVID-19 i dalje ima snažne ekonomske i socijalne posljedice. Od prve pojave pandemije stope nezaposlenosti ubrzano rastu u većini naprednih zemalja kao i u zemljama u razvoju, dok stope siromaštva počinju rasti ponovo poništavajući napredak postignut tokom poslednjih nekoliko decenija. Prema najnovijim procjenama ekonomska i zdravstvena kriza, koju je izazvala pandemija, do kraja 2020. godine će dovesti između 88 i 115 miliona ljudi u ekstremno siromaštvo. Kada se gledaju izgubljeni radni sati na nivou globalne ekonomije, očekuje se da će 245 miliona stalno zaposlenih ostati bez posla, što čini gubitak proizvodnog kapaciteta od 8,6% globalne radne snage. Ova kriza je također otkrila nedostatke postojeće infrastrukture kao i politika, počevši od socijalne zaštite do zdravstvenog sistema.

Globalni ekonomski izgledi u 2021. godini uveliko ovise kako o kretanju i evoluciji pandemije, tako i o učinkovitosti vladinih strategija oporavka.

Došlo je do nezapamćenih fiskalnih, monetarnih, regulatornih politika i mjera koje su osigurale kućanstvima i kompanijama neophodne prihode i novčane potpore s obzirom da su vlade od početka pandemije rasporedile blizu 12 biliona dolara na globalnoj razini. Kako se provođenje mjera približava kraju, veoma je važno uspostaviti strukturne reforme koje mogu podržati razvoj ekonomije na putu ka oporavku. Možda bi bilo primamljivo, kao znak brzog oporavka, razmotriti skokove BDP-a zabilježene u nekim zemaljama od momenta kada su ukinule mjere zatvaranja. Pored toga, put prema ekonomskom oporavku će biti dug, asimetričan i asinhroniziran između različitih ekonomija, ali može biti proaktivno oblikovan i uspješno vođen prema optimalnim rezultatima za produktivnost, ljude i planetu.

Dosadašnje analize ovog Izvještaja su pokazale da nije dovoljno gledati samo BDP kao jedino ključno mjerilo napretka zemlje, nego da je potrebno razmišljati dugoročnije posmatrajući Indeks globalne konkurentnosti naglašavajući jednakosti u privredi, procjenjujući kriterije inkluzivnosti i promovirajući koncepte socioekonomske mobilnosti.

Indeks globalne konkurentnosti (GCI) prikazan u ovom Izvještaju nastavio je da se razvija zajedno sa najnovijim ekonomskim razmišljanjima, potrebama društva i tehnološkim razvojem. GCI 4.0, predstavljen u Izvještaju o konkurentnosti 2018. godine, uključuje širok spektar faktora produktivnosti. Te godine pokazano je da, na duži rok, postoji win-win (pobjednički) odnos između pokretača rasta, stvaranja funkcionalnijeg društva i donošenja mjera za poboljšanje okoliša.

Ovogodišnje, posebno izdanje Izvještaja, ima za cilj da podrži strategije oporavka kreatora politika pozivajući na holistički pristup koji obuhvata nekoliko područja politika i uspostavljanje sinergije između različitih ciljeva reformi. Ovo izdanje ne daje prikaz rangiranja zemalja zbog nedostatka podataka različitih međunarodnih organizacija kao i potrebe za novim viđenjem oporavka nakon šoka COVID-19 krize. Umjesto toga, ovo izdanje uzima u obzir jedinstven koncept i prioritete koji su se pojavili u pandemiji kao i prioritete koji su postojali i prije, poput potrebe za kombinovanjem produktivnosti sa boljim ishodima za ljude i planetu. Kao takvo, postavlja temelje za novi pravac i daje podršku kreatorima politika i drugim liderima u lakšem definiranju kako "izgraditi bolje temelje".

Ovaj Izvještaj je koncipiran u nekoliko dijelova. Prva 4 analiziraju prošle i sadašnje trendove sa tematskim područjima koja su ključna u izgradnji blokova ekonomije: povoljno okruženje, ljudski kapital, tržište i inovativni ekosistem. Unutar svakog područja predstavljeni su prioriteti koji bi donosiocima odluka pomogli da razmotre korake u izgradnji produktivnog, naprednog i ekološki kompatibilnijeg ekonomskog sistema.

Peti dio Izvještaja predstavlja prvi pokušaj u procjeni spremnosti zemalja za postizanje transformacije u budućnosti, u sva četiri tematska područja. Šesti dio predstavlja anketu javnog mijenja koja istražuje smetnje uzrokovane krizom i identifikaciju zajedničkih elemenata u otpornosti zemalja.



## POVOLJNO OKRUŽENJE

Povoljno ekonomsko okruženje obuhvata formalne i neformalne institucije, komunalije i infrastrukturu kao što je transport, energija, voda i telekomunikacije, kao i okvir uslova postavljenih monetarnom i fiskalnom politikom i šire, javne finansije. Sa pogoršanjem socijalne i ekonomske polarizacije i pojave prijetnji klimatskih promjena ekonomski temelji napravljeni dobrim funkcionisanjem institucija, kao i stabilno makroekonomsko okruženje i visokokvalitetna infrastruktura, biti će od presudne važnosti.

Međutim, kvalitet povoljnog okruženja neće biti procjenjen samo na osnovu sposobnosti podrške rastu i produktivnosti, nego i na sposobnosti da transformira ekonomiju da bi se postigli okolišni i ciljevi zajedničkog napretka.

Ova sekcija koristi historijske podatke kako bi istakla trendove u insitucionalnom okruženju, infrastrukturi i makro okruženju, kao i identifikaciji slabosti budućeg napretka. U nastavku je predstavljen skup prioriteta za interventne politike u naredne dvije godine kako bi se uspostavila upravljačka struktura i poticaji koji bi mogli oživjeti održiv i inkluzivan rast nakon COVID-19 krize. Nadalje ponuđene su politike preporučene za dugoročni rast (3-5 godina) da bi se ugradili socijalni i okolišni ciljevi u upravljačke strukture, makroekonomske politike i razvoj infrastrukture.

### Koji su bili prioritetni uslovi povoljnog ekonomskog okruženja u posljednjoj deceniji?

Prikazani trendovi u ovom dijelu se odnose na podatke prikupljene od finansijske globalne krize 2007.-2009.godine.

### Konstantna erozija institucija širom regija, uključujući slabljenje bilansa moći i manju transparentnost

Snažne formalne i neformalne institucije koje dobro funkcionišu ključne su u održavanju dugoročnog ekonomskog napretka, kao i u brzom odgovoru na eventualne krize.

Percepcija o nezavisnosti pravosuđa je opala za 4,6% u G20 zemljama od finansijske globalne krize. Također, efikasnost pravnog okvira, tačnije indikatori koji mjere do kojeg nivoa kompanije efikasno rješavaju sudske sporove sa vlastima, je također opao za 7,9% u istim zemljama.

Osim toga u mnogim naprednim i zemljama u nastajanju osiguranje transparentnosti javnih ugovora ima opadajući trend.

Kako povjerenje javnosti u vlade i transparentnost idu ruku pod ruku, te bilježe ionako nizak nivo, tako je kriza izazvana COVID-om potisnula te trendove na još niži nivo. Međutim, pandemija je ponudila i prilike da se to povjerenje povрати provođenjem brzih i transparentnih mjera i javnih politika koje ekonomije okreću ka novoj putanji zajedničkog napretka.

## Hitne i poticajne mjere podigle su ionako visok javni dug do nevjerovatnih visina, dok su se porezne osnovice nastavile mijenjati

Važnost održavanja budžetske discipline i makroekonomske otpornosti tokom godina procvata postaju očite tokom kriza, kada su izdaci javnog sektora od presudne važnosti za održavanje privrede u životu. U odnosu na posljednju deceniju javni dugovi su bili već odavno visoki i prije krize. U zemljama u razvoju dug u odnosu na BDP porastao je od 10-15% od kraja robnog superciklusa 2014 .godine.

U jeku COVID krize naknadni, neophodni odgovori politika u naprednim zemljama će povećati omjer duga sa 105,2% u 2019. na 122% do kraja 2020.godine, u zemljama u razvoju G20, od 54,2% na 63,3%, u zemljama sa niskim prihodima i u zemljama u razvoju sa 43% na 47,4%.

Kako se neke zemlje suočavaju i sa zdravstvenom krizom, pored ionako visokog nivoa duga, fiskalni prostor djelimično smanjuje okvir programa deficitirane potrošnje. Ovo se dodatno pogoršalo pomicanjem i djelimičnim smanjenjem poreske osnovice uzrokovane sporijim rastom, preusmjeravanjem dobiti multinacionalnih kompanija i relativno niskim nivoom progresivnosti oporezivanja kućanstava u odnosu na prošlost.

## Pristup i upotreba informacionih tehnologija se poboljšava globalno ali i dalje ostaje daleko do idealnog, dok je sama kriza ubrzala proces digitalizacije u naprednim ekonomijama i istovremeno otežala zemljama koje su zaostajale u napretku da ih sustignu

Digitalizacija je napredovala velikom brzinom u posljednjoj deceniji. Globalno, broj korisnika interneta se uduplao od 2010. godine prelazeći 50% svjetske populacije i svaki sektor u ekonomiji bilježi uspon u digitalnim tehnologijama. Uprkos ovom progresu postoji veliki jaz u usvajanju tehnologija i veliki nesklad između onih koji imaju adekvatan pristup tehnologijama i onima koji nemaju. Samo 53,6% globalnog stanovništva koristi internet i samo 14,9% stanovništva ima aktivnu pretplatu na fiksnu širokopojasnu mrežu.

Digitalne razlike su veoma različite u zemljama. Osim toga, veliki udio kućanstava ili kompanija još uvijek nije integrirano u digitalnu ekonomiju. Dodatak tome je i pristup električnoj energiji koji je u zemljama sa niskim prihodima ili ograničen ili nestabilan smanjujući samim time mogućnost izgradnje digitalne ekonomije.

Pojavom ove krize širenje digitalne ekonomije se ubrzalo u svim zemljama. Značajno je spomenuti da se obim transakcija e-trgovine značajno povećao gdje je npr. u Sjedinjenim Državama e-trgovina porasla za 24% u toku godinu dana iako je imala prosječno povećanje od 10% godišnje u periodu od 2010. do 2019. godine. Globalno, broj onlajn kurseva je naglo porastao s obzirom da je preko 1,2 milijarde djece pohađalo nastavu mimo školskih klupa zbog COVID mjera ove godine. Rad na daljinu, telemedicina, videokonferencije i online zabava također su u porastu od početka pandemije čiji se trendovi porasta očekuju i u slijedećoj godini.

Koji će prioriteti u povoljnom ekonomskom okruženju dovesti do oživljavanja ekonomije?

### **Poboljšanje dugoročnog razmišljanja unutar vlada i mehanizama u pružanju javnih usluga i podrška politici digitalne intervencije.**

Vlade moraju nadograditi svoje vlastite procese i usluge. Postalo je očito, pogotovo tokom krize da su vlade koje su izgradile digitalne usluge imale mnogo bolji položaj u hitnim isplata sredstava prema kompanijama i kućanstvima.

Dugoročnije, vlade moraju početi razmišljati o namjernom prelasku mjerenja ekonomskog uspjeha izvan okvira rasta BDP-a. Okvir mora uzimati u obzir ljudske, planetarne (okolišne) i institucionalne ciljeve u istoj mjeri kao i ciljeve rasta koji će morati biti integrirani u budžetske procese kako bi postali dio novog pogleda ekonomskih performansi.

### **Pripremanje mjera podrške za visokozadužene, zemlje sa niskim prihodima i plan za buduće zaduživanje javnim dugom**

Upravljanje makroekonomskom stabilnošću u fazi oporavka, ali i u nekoliko narednih godina, će određivati da li će putanja rasta biti opterećena dugom i začaranim ciklusom slabljenja javnih finansija i sporijim rastom. Dugoročni napredak će neosporno zavisiti od toga kako se upravlja javnim budžetom, kao i od upravljanja fiskalnom politikom (npr. kako su efikasno implementirani paketi oporavka kao i struktura javnog duga), ali i od strukturnih kapaciteta za brži rast.

### **Nadogradnja komunalne i ostale infrastrukture**

U svijetu će se morati investirati, kako bi se smanjile postojeće razlike, 3,7 triliona dolara ili 4,1% godišnjeg globalnog BDP-a u infrastrukturu od 2017. do 2035. godine. MMF procjenjuje da izdvajanje dodatnih 1% BDP-a na javne investicije može stvoriti približno 7 miliona poslova direktno, i 20 miliona poslova indirektno širom svijeta.

Održavanje, gdje je moguće širenje, investicija u transport, zdravstvenu zaštitu, kućanstva, digitalizaciju i energetska tranziciju bi ne samo poboljšalo konkurentnost nego bi i stvorilo više radnih mjesta i pripremila ekonomije da budu održive i otporne.

Učinkovito upravljanje infrastrukturom će biti ključno s obzirom da neefikasno planiranje i loša implementacija infrastrukturnih projekata čini 30-50% gubitka rashoda.

### **Prioritet zatvaranja digitalnih razlika unutar i širom zemalja za kompanije i za kućanstva**

Slijede dvije neposredne implikacije za oživljavanje ekonomija. Prva je da će tehnologija napredovati mnogo brže nego prije, potrošnja privatnog sektora na tehnologiju je samo trenutno smanjena u 2020. Godini, ali se očekuje da će imati snažan oporavak u 2021. godini kada se očekuje da će kompanije gotovo udvostručiti investicije u digitalnu transformaciju u naredne tri godine. Zemlje koje budu mogle nadograditi svoju informacionu infrastrukturu i eventualno proširiti digitalne tehnologije će svakako biti bolje opremljene u fazi oporavka.

Drugo, digitalna transformacija mora ići ruku pod ruku sa ljudskim kapitalom i razvojem pravnog okvira. Da bi tehnološki napredak rastao kompanije i preduzeća moraju iskoristiti mogućnosti koje nudi tehnologija, ali istovremeno zakonodavstvo mora sustići digitalni svijet i pružiti jednostavnija pravila za digitalne poslovne modele (npr. e-trgovina).

### Koji su prioriteti u transformaciji povoljnog okruženja?

- Osigurati da javne institucije imaju snažne principe upravljanja i dugoročnu viziju i vratiti povjerenje građana pružanjem kvalitetnih usluga;
- Nadograditi infrastrukturu kako bi se ubrzala energijska tranzicija i proširio pristup električnoj energiji i informacionim tehnologijama;
- Preći na progresivnije oporezivanje, preispitati kako su kompanije, bogatstvo i rad oporezovani u nacionalnom i internacionalnom poslovnom okviru.

## LJUDSKI KAPITAL

Ljudski kapital kao sposobnosti i vještine individualaca i populacije predstavlja ključni pokretač ekonomskog napretka i produktivnosti. Vrijednost ljudskog kapitala se ogleda na tržištu rada kroz produktivno zapošljavanje, a razvija se kroz sistem obrazovanja tokom prve dvije decenije života individue, kao i kroz razna ulaganja u edukaciju/usavršavanje tokom karijere. Izazovi koje je pandemija postavila potvrdili su potrebu da se razmišlja izvan okvira pružanja pristupa samo osnovnom obrazovnom i zdravstvenom sistemu. Neophodno je, također, preći na politike aktivnog tržišta rada i poslovne prakse koje integriraju obrazovanje i zdravstvo sa mogućnostima edukacije/ usavršavanja u toku karijere koji bolje zadovoljavaju potrebe radne snage.

### Koji su prioriteti u ljudskom kapitalu bili u poslednjoj deceniji?

#### **Nedostatak talenata je postao izraženiji posebno zbog zastarjelog sistema obrazovanja**

U protekloj deceniji razvoj ljudskog kapitala širom naprednih zemalja stagnira, iako je nekoliko ekonomija u razvoju investiralo u nadogradnju osnovnog obrazovanja i sistema treninga. Među razvijenim i zemljama u razvoju razlike u talentima su i dalje velike, lokalni obrazovni sistemi su zastarjeli, a postoje i ograničenja u međunarodnoj mobilnosti.

Mnoge zemlje su zabilježile trendove pada u adekvatnom skupu vještina diplomaca u posljednje vrijeme (među njima i Indija, Južna Afrika, USA i Njemačka) dok su druge, poput Koreje, Saudijske Arabije, Turske i Kine zabilježile poboljšanje u rezultatima.

Slična situacija je i sa tercijarnim obrazovanjem zbog čega sposobnost pronalaženja kvalifikovanih zaposlenika opada u naprednim ekonomijama za 7% u odnosu na 2016.godinu, dok su poboljšanja zabilježena u zemljama u razvoju za 3%.

## Postoji određeni nedostatak u digitalnim i drugim vještinama u novoj ekonomiji s obzirom da tehnologija remeti tržište rada

Kako kompanije globalno usvajaju nove tehnologije nedostatak vještina u digitalnom i drugom smislu koje će biti potrebne za poslove u budućnosti postati će više izražen, posebno zato što je pandemija uticala na rad na daljinu.

U izvještaju Budućnost poslova 2020., Svjetskog ekonomskog foruma, predviđa se da će tehnološke promjene uticati na široki niz vještina na tržištu rada poput analitičkog i kritičkog razmišljanja, kao i kreativnosti u dizajniranju tehnologija.

Nedostatak adekvatnih vještina ne samo da koči razvoj informacionih tehnologija nego i povećava rizik od gubitka poslova povezanih sa automatizacijom. U OECD zemljama najmanje 14% poslova je u „visokom riziku“ od automatizacije i 32% u „značajnom riziku“.

## Postoje neusklađeni poticaji i nagrade za radnike

Posebno u razvijenim zemljama postoje velike razlike u platama, što nije povezano sa produktivnošću radnika, zbog čega dolazi do sveukupnog porasta razlika u platama između zaposlenih radnika u različitim profesijama.

Ključni prioritet u posljednjoj deceniji je bila preraspodjela trenutne radne snage u nova zanimanja u skladu sa relevantnim prekvalifikacijama i usavršavanjem. U tom kontekstu izazovi pandemije pozivaju vlade da podrže kompanije i radnike u tranziciji prema novom svijetu tržišta rada i poboljšaju kvalitet, plate i standarde rada u novoj ekonomiji.

## Zdravstvene usluge, infrastruktura i talenat su zaostali iza dva dominantna demografska trenda - povećanje stanovništva u razvijenim zemljama i starenje stanovništva u zemljama u razvoju

Prosječni životni vijek se povećao za 4 godine od 2010.godine i 9 od 1990.godine. Najveći napredak zabilježen je u zemljama sa niskim i srednjim prihodima (zemlje u razvoju) gdje se životni vijek povećao za 5,62 godine od početka ovog stoljeća.

Iako je ovaj napredak ostvaren kao rezultat mjera poboljšanja sanitarnih uvjeta širom ekonomija, kao i pojavom nove medicinske tehnologije, očigledno je da je pandemija pokazala nedovoljno ulaganje u kapacitet zdravstvenog sistema. Taj jaz između ponude i potražnje zdravstvenog osoblja i dalje ostaje velik. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji procjenjuje se da će zdravstvene usluge u zemljama sa visokim dohotkom doživjeti manjak od 78.000 profesionalaca do kraja 2030.godine.

## Koji će prioriteti u ljudskom kapitalu dovesti do oživljavanja ekonomije?

### Postepeni prelazak sa šema plaćenog odusutva prema novim mogućnostima na tržištu rada

Sa značajnim porastom nezaposlenosti u kontekstu pandemije i rizika daljeg povećanja ovih brojki, tržište rada će morati profitirati od novih politika koje podržavaju radnička prava i zdravstvene usluge u kratkom roku, ali i njihovo preraspoređivanje na nova radna mjesta i profesije u kratkoročnom i srednjoročnom periodu.

Mjere za stvaranje novih radnih mjesta kao što su finansiranje malih i srednjih preduzeća, poduzetništvo novih klastera, kao i stvaranje novih kvalitetno usmjerenih pripravničkih mjesta mogle bi dodatno olakšati prelaz na nova tržišta rada.

Individualna ulaganja u prekvalifikaciju i usavršavanje mogu biti motivirana vladinim programima, ali i putem treninga poslodavaca, uvođenjem prakse fer naknada kako bi se dao signal radnicima da njihov trud i zalaganje neće biti uzaludni te da će biti nagrađeni zbog ulaganja u novi ljudski kapital.

### Značaj prekvalifikacija i usavršavanje novih vještina u skladu sa aktivnim politikama tržišta rada

Oživljavanje u razvoju ljudskog kapitala i funkcionisanju tržišta rada u svim ekonomijama zahtijeva fokusiranje u obnavljanju sistema treninga i obuka u različitim starosnim grupama sa naglaskom na vještinama potrebnim u poslovima koji će nastati. Ovo se posebno odnosi na hitne izmjene u srednjem obrazovanju kako bi se osiguralo da buduće generacije mladih ljudi ulaze na tržište rada sa vještinama potrebnim za posao.

Posebni naponi se moraju usmjeriti na politike prekvalifikacije i usavršavanja za one koji su u najvećem riziku ostajanja bez posla ili su trenutno već nezaposleni. Neke mjere koje je Danska poduzela u prošloj godini su se odnosile na povećanje naknada nezaposlenima pod uslovom da nastave sa usavršavanjem i prekvalifikacijom.

### Proširenje kapaciteta zdravstvenog sistema za upravljanje dvostrukim opterećenjem, sadašnje pandemije i potreba zdravstva u budućnosti

Događaji u prošloj godini dodatno su naglasili da su zdravstveni sistemi nedovoljno finansirani i sa malim brojem uposlenika. Kratkoročne i srednjoročne investicije trebaju biti usmjerene na proširenje kapaciteta u zdravstvu za upravljanje pandemijom, kao i za razvijanje vakcina u budućnosti.

### Koji će prioriteti u jačanju ljudskog kapitala dovesti do dugoročne transformacije u ekonomiji?

- Osavremenjivanje obrazovnog sistema i proširenje investicija u vještine potrebne za radna mjesta na "sutrašnjem tržištu";
- Preispitivanje zakona o radu u skladu sa nastankom nove ekonomije i korištenjem tehnologije za upravljanje talentima da bi se prilagodili novim potrebama radne snage;
- Povećanje brige o starijim, djeci i povećanje infrastrukture zdravstvene zaštite kao i inovacija u korist ljudi i ekonomije.

## TRŽIŠTE

Tržišta su gradivni blokovi pomoću kojih tržište funkcionira. Konkurentna tržišta često proizvode robe i usluge koji zadovoljavaju širok spektar ljudskih potreba koje se nude po najpovoljnijim cijenama. Međutim, postoje i slučajevi gdje tržišta nisu u stanju da ponude najbolje rezultate posebno tamo gdje postoji koncentrisana tržišna snaga, nepotpune informacije ili eksternalije. U tim slučajevima zakonska rješenja ili javne intervencije imaju najveću mogućnost da spriječe ili isprave te nedostatke.

Koji su prioriteti bili vezani za tržišta u poslednjoj deceniji?

### **Finansijski sistemi nakon krize 2007.-2008. su postali značajniji ali i dalje krhki sa povećanim rizicima dugova kompanija i njihovom neusklađenom likvidnosti**

Finansijska kriza je navela kreatore politika da uvedu nove regulative i makrobonitetne politike. Zahvaljujući tim intervencijama finansijski sistemi su ojačali širom svijeta. Tjeranjem banaka da smanjuju kreditnu aktivnost, povećavaju kapitalizaciju i smanjuju nekvalitetne kredite, banke su izašle iz finansijske krize jače nego što su bile poslednjih 12 godina.

Labavija monetarna politika i lakši pristup kreditima sa jedne strane koristili su ekonomijama, ali su istovremeno sa druge strane stvorili nove probleme. Najprije, niske stope smanjile su kreditne standarde, a kao rezultat toga dug kompanija koji je u porastu nekoliko poslednjih godina, što može postati opasno sa nastavkom COVID krize. Drugi problem labavije monetarne politike ogleda se u promjenjivosti tržišta dionica i neusklađenosti cijena. Cijene gube svoje signalne uloge i stvaraju poticaje za preusmjerenje sredstava ulaganja prema kratkotrajnoj dobiti. Pored toga i milioni kućanstava su i dalje isključeni iz finansijskih usluga i mogućnosti kreditiranja.

### **Koncentracija na tržištu je u porastu u naprednim ekonomijama, sa velikom razlikom u produktivnosti i profitabilnosti vodećih i svih ostalih kompanija u svakom sektoru**

Poslovni lideri u naprednim ekonomijama procjenjuju da se obim tržišne dominacije značajno povećao u prosjeku u odnosu na 2008. godinu. U zemljama u razvoju i nastajanju dominacija na tržištu se manje povećala, ali je ostala i dalje visoka u odnosu na napredne ekonomije.

Pandemija će vjerovatno pogoršati koncentraciju i prisiliti manje kompanije da napuste tržište ili će izgubiti tržišni udio u nekim sektorima i tako ojačati već one ionako velike kompanije, zbog čega će se onemogućiti novim da ulaze na tržište i time smanjiti koristi za potrošače.

### **Otvorenost trgovine i međunarodna mobilnost ljudi bilježe trend opadanja od finansijske krize**

Na globalnu finansijsku krizu iz 2009.godine zemlje su odgovorile postupnim povećanjem protekcionističkih mjera kako u pogledu trgovine, investicija tako i u kretanju ljudi. Sličan trend je vidljiv u pogledu lakoće zapošljavanja radne snage. Od finansijske krize većina zemalja je progresivno pooštravala migracijske politike što je kompanije dovelo do ograničavajućeg pristupa i korištenja međunarodne baze talenata.

Zdravstvena kriza dodatno je pogoršala pad međunarodne otvorenosti zbog čega su kreatori politika, usljed nedostatka lične zaštitne opreme izazvane pandemijom, donijeli odluke o privremenoj zabrani izvoza i razmatrali preusmjerenja proizvodnje za što postoji veliki rizik da će one i dalje ostati na snazi.

### Koji su prioriteti tržišta kako bi postalo pokretačka snaga u ekonomskom oživljavanju?

Kako bi se odgovorilo na dugogodišnje izazove ali i ove nove uzrokovane zdravstvenom krizom identifikovani su prioriteti za oživljavanje ekonomije u naredne 1-2 godine.

### Osigurati stabilno finansijsko tržište, zdrav finansijski sistem i proširiti pristup i inkluziju

Već su poduzete mnoge mjere kako bi se odgovorilo na krizu uključujući podrške putem garancija bankama na kredite i ublažavanje nekih propisa kako bi se omogućila fleksibilnija upotreba kapitala i rezervi. Kako se zaduživanja kompanija i kućanstava mogu povećavati u srednjoročnom roku mogu nastati problemi kada se ukine moratorij na otplatu duga.

Da bi se spriječila kreditna kriza bankama treba dozvoliti korištenje fleksibilnosti u regulativi, ali i oprezno koristiti računovodstvene standarde za klasifikaciju kredita. Pored ovoga kreatori politika trebaju dati prioritete podršci solventnosti strateškim ili sistemskim kompanijama postepeno pooštavajući mjere kriterija za direktne podrške i pronaći inovativna rješenja kako bi se ponudila sredstva malim i srednjim preduzećima u zemljama gdje ona predstavljaju veliki dio zaposlenosti.

Drugi elemenat politike u jačanju finansijske stabilnosti je uspostavljanje propisa i pametan nadzor nebankarskog finansijskog sektora. Regulativa treba omogućiti inovacije uz istovremeno osiguranje finansijske stabilnosti u ovim novim domenama finansijske industrije kako bi se spriječila akumulacija sistemske osjetljivosti.

### Uravnotežiti podršku kompanijama kako bi se spriječila prekomjerna konsolidacija industrije i time izbjele „zombi“ kompanije u sistemu

Obzirom da je prvi odgovor na krizu bio u vidu brze i snažne direktne podrške privatnom sektoru (porezne odgode, garancijski zajmovi, dokapitalizacije, subvencije) koje su bile učinkovite ne samo u izbjegavanju masovnih zapljena i osiguranju egzistencije, nego i u sprečavanju prekomjerne i daljnje koncentracije na tržištu u više sektora, tako je sada potrebno u slijedećoj fazi, fazi oživljavanja, uzeti u obzir nesigurnost kompanija koje mogu zbog prekomjerne i безусловne podrške dovesti do pogrešne raspodjele resursa i time zadržati „neisplative kompanije“. Da bi se postigla ravnoteža između podrške sa jedne strane i konkurencije i inovacija sa druge, državne potpore se trebaju postepeno ukidati u skladu sa evolucijom pandemije i sa ciljanjem najprije solventnih ali nelikvidnih kompanija. Iako je ovdje teško napraviti razliku, kompanije bi trebale pokazati u kojoj mjeri osjećaju negativne posljedice na finansiranje koje su procjenjene na osnovu historijskih podataka svojih performansi (operativna dobit, historija pozajmljivanja itd) kako bi uopšte ispunile uslove za instrumente podrške.



## Osigurati finansijsku podršku kompanijama koje se bave održivim i inkluzivnim praksama i investicijama

Hitna podrška privatnom sektoru tokom pandemije je pomogla održati zaposlenost, u kratkom roku, ali je također ponudila priliku da podrži buduće poslovne strategije prema inkluzivnijim proizvodima i uslugama, nisko-karbonskim investicijama ili stvaranju novih sektora ili tržišta. Novi instrumenti podrške bi trebali biti dizajnirani tako kako bi poticali ulaganja u nisko-karbonske, pionirske tehnologije ili društveno odgovorna tržišta, koristeći kombinaciju subvencija ili poreskih olakšica dok se ne uvedu novi porezi (npr. emisija) koji mogu povećati prihode vlada.

## Postavljanje temelja za bolju ravnotežu međunarodnog kretanja roba i ljudi sa lokalnim napretkom i strateškom lokalnom otpornošću u lancima snabdijevanja

Pojavom pandemije dugogodišnje protivljenje globalizaciji i čvršći stav o migracijama su se pretvorili u nacionalističke industrijske politike kojima je cilj privući ili preusmjeriti proizvodnju unutar nacionalnih granica radi stvaranja radnih mjesta dok se istovremeno uspostavlja direktna kontrola u lancima snabdijevanja. Djelimična reorganizacija globalnih lanaca vrijednosti i jeste poželjna jer može poboljšati otpornost i stvoriti mogućnosti za otvorenost zemljama koje nisu dobro integrirane u globalnu trgovinu.

U svakom slučaju treba voditi računa o promjenama dobavljača i širenju njihovih mreža, kratkoročnom poremećaju lanaca snabdijevanja koji mogu dovesti do smanjenja zapošljavanja zbog višeg nivoa automatizacije i eventualnoj ponudi kritičnih farmaceutskih i medicinskih proizvoda koji su mnogo bolje zagarantovani u međunarodnim mrežama nego u domaćoj proizvodnji.

Kako bi se postavili temelji za pravedniju trgovinu koja podstiče lokalni napredak neophodna je međunarodna i lokalna saradnja. Međunarodna zajednica bi trebala ukloniti preostala trgovinska ograničenja na osnovu medicinska sredstava, dijeliti više informacija širom svijeta o pandemiji i usmjeriti sredstva za proizvodnju i distribuciju vakcina po pristupačnim cijenama za sve zemlje.

## Koji su prioriteti proaktivnog nivoa tržišta kako bi se postigla transformacija u ekonomiji?

- Povećati poticaje za usmjeravanje finansijskih sredstva ka dugoročnim ulaganjima, ojačati stabilnost i proširiti inkluziju;
- Preispitati konkurenciju i monopolske okvire koji su neophodni u Četvrtoj industrijskoj revoluciji osiguravajući pristup tržištu kako na lokalnom tako i međunarodnom nivou;
- Olakšati stvaranje "sutrašnjeg tržišta" posebno u područjima koja zahtijevaju javno privatno partnerstvo.

## INOVATIVNI EKOSISTEM

Inovativni ekosistemi su složeni procesi koji obuhvataju generacije ideja, njihovo pretvaranje u proizvode i komercijalizaciju tih proizvoda u velikoj razmjeri. Uspjeh ovih procesa ovisi o više faktora poput kulture poslovanja koju nagrađuje preduzetništvo, preuzimanja rizika, skupa propisa i administrativnih normi, jakog obrazovnog sektora i suradnji između centara znanja i komercijalnog poslovanja.

Koji su prioriteti bili vezani za inovacijski sistem u posljednjoj deceniji?

### **Preduzetnička kultura je ojačala u posljednjoj deceniji ali nije u potpunosti uspjela u stvaranju novih kompanija**

Brojne nacionalne i globalne inicijative su pomogle u prepoznavanju poduzetničke kulture među studentima, diplomantima i radnicima iako su mjere za stvaranje poslova zaostale ili nazadovale signalizirajući nepotpunu preobrazbu iz poslovne kulture do uspješnih komercijalnih aktivnosti.

U mnogim zemljama kompanije se nikad nisu oporavile od krize 2008.-2009. što je povećalo brigu za dugoročne posljedice na konkurentnost i produktivnost. Jedinstven slučaj je zabilježen u Sjedinjenim Državama koje su doživjele neviđeni skok u stvaranju novih kompanija tokom trećeg tromjesečja 2020.godine. To se pripisuje kombinaciji učinka neposredne podrške finansijskom sektoru čime se izbjegla kreditna kriza, izdašnim subvencijama za nezaposlenost koje su pružile otpuštenim radnicima potrebnu zaštitu i sigurnost za nove preduzetničke pothvate, ustaljenim navikama, socijalnoj strukturi i novim poslovnim modelima koje je donijela pandemija.

### **I dalje nedostaje kontinuirano stvaranje novih tehnologija, a tamo gdje i ima inovacija nisu dovoljno rasprostranjene da bi ostvarile uspješna rješenja u potrošnji energije, upravljanju emisijama i zadovoljavanju potražnje inkluzivnih socijalnih usluga**

Uprkos brzom napretku digitalne i komunikacijske tehnologije došlo je do usporavanja značajnih tehnoloških otkrića. Sa jedne strane digitalne tehnologije su dosegle ograničen povrat u ekonomskom i socijalnom smislu u odnosu na napredak recimo kada su u pitanju sanitacija i električna energija. Sa druge strane dugoročni istraživački projekti koje može financirati država su usporeni.

Pandemija i njene posljedice pokazale su da nije dovoljno uloženo u pravu vrstu inovacija koja bi naše društvo učinila više inkluzivnim, održivim i otpornim. Na primjer, programi za razvoj antivirusnih sistema su nedovoljno financirani a mnoge digitalne usluge i tehnologije koje su se razvijale u IT industriji nisu bile prikladne u namjeni da podrže prvi front linije kada je pandemija u pitanju.

Zadnjih nekoliko godina razvoj i usvajanje zelenih tehnologija i održivih proizvoda i usluga nisu išli u korak sa privrednim rastom. Globalna emisija se povećala posebno u zemljama sa niskim i srednjim prihodom koje su doživjele burne procese privrednog razvoja od 2000-ih godina.

Slično je i sa uporenim napretkom na tržištu obrazovanja, njege i drugih socijalnih usluga gdje nove tehnologije nisu rezultirale bitno drugačijim društvenim ishodima što zahtijeva proaktivnije napore kombinovanja tehnologije, investicija i poticaja.

## Koji su prioriteti inovativnih ekosistema u ekonomskom oživljavanju?

### **Povećati javne investicije u istraživanje i razvoj i poticati rizični kapital privatnog sektora u I&R i širenje postojećih tehnologija koje podržavaju stvaranje novih kompanija i zapošljavanja na „sutrašnjem tržištu“**

Usmjeravanje inovacija i tehnološka rasprostranjenost će biti među glavnim prioritetima za neposredno oživljavanje ekonomije. Javno financiranje istraživanja i razvoja je jedna vrsta ulaganja koja može proizvesti najveći broj kvalitetnih poslova. Procijenjeno je da se u zemljama OECD-a stvara 5 novih radnih mjesta na svaki milion dolara uloženi u I&R, a dvostruko više kada se ulaganje usmjeri kroz visokoškolske ustanove što predstavlja najviše radnih mjesta stvorenih ulaganjem u bilo koju vrstu infrastrukture (električna energija, putevi, zdravstvo i edukacija, voda i sanitacija). Ipak, treba voditi računa da treba dati prioritet istraživanju koje za cilj ima stvaranje novih proizvoda, usluga i tehnologija koje mogu pomoći zemlji da se bolje pozicionira u razvoju sutrašnjih tržišta.

Pored toga vlade bi trebale razmotriti inovacijske kapacitete postojećih kompanija i njihovu potrebu za nadogradnjom svojih proizvoda i poslovanja. Vlade bi, pored toga, trebale posebno ojačati i usmjeriti napore u stvaranju povoljnijih uvjeta za usvajanje zelenih tehnologija i stvaranje novih radnih mjesta što se može postići kroz ciljane poticaje u I&R i strateško upravljanje javnim nabavkama.

## Koji su prioriteti inovacijskih sistema kako bi se postigla transformacija u ekonomiji?

- Poticati i povećati ulaganja u istraživanje, inovacije i pronalasci koji mogu stvoriti novo “sutrašnje tržište”;
- Poticati kompanije da prihvate raznolikost, jednakost i inkluziju u poboljšanju kreativnosti;

Prethodno predstavljene sekcije ovog Izvještaja su opisale 11 prioriteta koje zemlje trebaju postići na putu prema ekonomskoj transformaciji: koraci prema punoj integraciji socijalnih, ekoloških i insitucionalnih ciljeva i integracija u svoje ekonomske sisteme u narednih 5 godina.

## Uticaj COVID-19 krize na pokazatelje konkurentnosti

Uticaj trenutne zdravstvene krize je ostavio snažan uticaj na precepciju poslovanja. Napredak je u nekim područjima kritično zaostao ili opao tokom krize dok je u drugim oblastima došlo do značajnog poboljšanja u odnosu na prethodne trendove. Dole navedena tabela pokazuje top 5 područja koja su doživjela najveće uspone i padove unutar naprednih i ekonomija u razvoju i nastajanju.

Napredne zemlje				Zemlje u nastajanju u razvoju		
		% promjene (prosjeak 2017- 2019 u odnosu na 2020)	2017-2019 prosječni nivo (0/100)			
				% promjene (prosjeak 2017- 2019 u odnosu na 2020)	2017-2019 prosječni nivo (0/100)	
<b>Faktori koji su zabilježili najveći pad</b>	Konkurentnost mrežnih usluga	-2,9	67,9	Troškovi poslovanja uzrokovani kriminalom i nasiljem	-2,5	52,3
	Saradnja između kompanija	-2,6	51,9	Neovisnost pravosuđa	-2,4	43,5
	Konkurentnost profesionalnih usluga	-2,3	75,0	Organizirani kriminal	-1,2	56,5
	Konkurentnost usluga maloprodaje	-1,8	78,0	Obim tržišne dominacije	-0,6	43,8
	Lakoća pronalaska kvalifikovanih radnika	-1,5	60,0	Povjerenje javnosti u političare	-0,4	32,0
<b>Faktori koji su zabilježili najveći napredak</b>	Sposobnost vlade na prilagođavanje promjena	8,2	52,1	Saradnja unutar kompanija	6,9	51,6
	Saradnja unutar kompanija	4,6	65,0	Sposobnost vlade na prilagođavanje promjena	6,8	42,3
	Dostupnost rizičnog kapitala	4,4	47,2	Efikasnost železničkih usluga	5,9	34,3
	Mreže socijalne zaštite	4,2	67,5	Dostupnost rizičnog kapitala	5,9	33,6
	Sigurnost banaka	4,0	73,3	Sposobnost zemlje u privlačenju talenata	5,9	40,0

Poređenjem podataka, od pojave pandemije u ovoj godini, sa prethodne 3 godine u naprednim ekonomijama došlo je do: 1) izrazitog pada u konkurentnosti usluga (mrežne, profesionalne i maloprodajne usluge), 2) smanjenja suradnje između kompanija, 3) teškoća u pronalaženju kvalifikovanih radnika.

Na tržištima u razvoju i nastajanju od pandemije poslovni lideri su primjetili da je došlo do: 1) porasta poslovnih troškova uzrokovanih kriminalom i nasiljem, 2) blagog povećanja organiziranog kriminala, 3) smanjenja nezavisnosti pravosuđa, 4) smanjenja konkurencije i 5) stagnacije u povjerenje političara.

Sa druge strane kriza je pokazala i neke pozitivne efekte u nekim dimenzijama u naprednim ekonomijama: 1) vladini odgovori na promjene su viši nego prije krize, 2) saradnja unutar kompanija se povećala, 3) dostupnost rizičnog kapitala se nastavlja poboljšavati, 4) sigurnosne mreže iako ne savršene ipak su doprinjele odgovoru na krizu, 5) sigurnost banaka nastavlja da se poboljšava.

U zemljama u nastajanju i razvoju reflektuje se slična situacija kada je riječ o: 1) odgovoru vlada na promjene, 2) suradnji između kompanija, 3) dostupnosti rizičnog kapitala, 4) uslugama obuka i 5) sposobnosti privlačenja talenata koji su u uzlaznom trendu, nešto niži u odnosu na 2019.godinu ali viši u odnosu na 2017. i 2018. godinu.

Gledajući sve zajedno, procjene pokazuju da postoji zabrinutost zbog povećanja konkurencije i dinamike upravljanja i da u zemljama gdje postoje tehnološka ograničenja može doći do nedostatka adekvatnih vještina.

## Ključne karakteristike konkurentnosti koje daju bolje odgovore na pandemiju

Pandemija 2020. predstavlja šok za sve zemlje i ne postoji niti jedna ekonomija koja je ostala netaknuta kada su gubici u smislu ljudskih života i kućanstava u pitanju. Međutim, postoji mogućnost da se identifikuju neke zajedničke osobine koje su pomogle zemljama da se bolje suoče sa posljedicama pandemije na ekonomiju i ljude.

Kao prvo, *ekonomska digitalizacija i digitalne vještine*. Socijalna distanca je bila najbrži odgovor na COVID-19, stoga su zemlje koje su mogle upravljati značajnim ekonomskim segmentima „na daljinu“ bile one koje su u boljem položaju u odnosu na one koje to nisu mogle. Na primjer, zemlje koje su imale fleksibilne radne angažmane (5 najboljih zemalja su Holandija, Novi Zeland, Švicarska, Estonija i Sjedinjene Države) i one sa najširim spektrom vještina (prvih 5 uključuju Finsku, Švedsku, Estoniju, Island i Holandiju) su se mogle djelimično prilagoditi povećanjem digitalizacije svojih ekonomskih aktivnosti. Uprkos velikoj razlici između sektora koji su mogli biti digitalizirani i onih koji nisu, zemlje koje su se mogle oslanjati na tehnologiju i pružanje usluga digitalnim putem bile su manje pogođene i istovremeno imale mogućnost da korištenjem tehnologija vrše monitoring razvoja situacije.

Drugo, *sigurnosne mreže i finansijska stabilnost*. S obzirom da su se mnogi segmenti ekonomije morali nositi sa potpunim zatvaranjem ili smanjenjem poslovne aktivnosti, zemlje koje su imale jake sigurnosne mreže za podršku onima koji nisu mogli raditi zbog pandemije su bile u boljem položaju da zaštite uslove života. Slično tome, zemlje koje su mogle podržavati kompanije bilo sa direktnim subvencijama ili kreditima mogle su spriječiti eventualne bankrote i gubitke poslova. Istovremeno, zemlje sa jakim finansijskim sistemima (Tajvan, Finska, Sjedinjene Države, Ujedinjeni Arapski Emirati i Singapur) su mogle lakše doći do sredstava za pružanje kredita malim i srednjim preduzećima koja su, pored javnih intervencija, doprinjela održavanju poslovanja kompanija u trenutnoj situaciji.

Treće, *upravljanje i planiranje*. Upravljanje COVID-19 krizom se pokazalo kao izuzetno izazovno za sve vlade. Ravnoteža između javnih zdravstvenih i socio-ekonomskih politika je zahtijevala usvajanja najboljih rješenja koje je bilo jako teško procijeniti. Generalno, zemlje koje su mogle bolje planirati i koordinirati zdravstvene mjere sa fiskalnim i socijalnim politikama su bile relativno uspješnije u ublažavanju posljedica krize.

Četvrto, *zdravstveni sistem i istraživački kapaciteti*. Zdravstveni sistem nije samo definisan kapacitetom zdravstvenog sektora (bolnice, ljekari, kreveti) nego i dostupnošću ovih usluga velikom dijelu stanovništva, protokolarnim procedurama koje se tiču pitanja javnog zdravstva i kapacitetom za razvijanje i primjenu tehnoloških odgovora (vakcina). Nisu sve zemlje mogle spriječiti širenje virusa, ali tamo gdje je pristup zdravstvenoj zaštiti široko rasprostranjen mogle su se ponuditi bolje medicinske usluge. Kao što je ova kriza i pokazala, zemlje sa većim kapacitetima za istraživanje vakcina i boljom nacionalnom i međunarodnom suradnjom između univerziteta i kompanija su lakše mogle doći do rješenja za trenutnu krizu, što ide u prilog tome da će se i bolje nositi sa budućim pandemijama.

## Zaključak

Ovo specijalno izdanje Izvještaja o globalnoj konkurentnosti kombinuje historijske podatke, jedinstvene indikatore i rezultate stručnih rasprava kako bi se naglasili i istakli novonastali prioriteti koji će ne samo pokrenuti ponovni rast, nego i postaviti novi pravac održivog i inkluzivnog napretka u godinama koje dolaze.

Tokom sljedeće godine, Svjetski ekonomski forum će biti domaćin niza konferencija i dijaloga kako bi se razvila nova mjerila, novi standardi i nove akcije za izgradnju novih ekonomskih modela koji će kombinovati produktivnost, održivost i zajednički napredak.